

DOI : 10.33274/2079-4819-2023-79-2-69-78

JEL : F420, F200

УДК 339.9

Чернега О. Б.,
д-р екон. наук,
професор

Донецький національний університет економіки і
торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: chernega@donnuet.edu.ua

Бочарова Ю. Г.,
д-р екон. наук,
професор
Іщенко О. В.

e-mail: bocharova@donnuet.edu.ua

Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ, Україна,
e-mail: ischenko80@gmail.com

Лижник Ю. Б.,
старший викладач

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна,
e-mail: lyzhnyk_ub@donnuet.edu.ua

РИЗИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЙМОВІРНІСТЬ ЇХ ПРОЯВУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

UDC 339.9

Chernega O. B.,
Doctor of Economic Sciences,
Professor

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: chernega@donnuet.edu.ua

Bocharova Yu. G.,
Doctor of Economic Sciences,
Professor
Ishchenko O. V.

e-mail: bocharova@donnuet.edu.ua

Institute of Industrial Economics, National Academy of
Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
e-mail: ischenko80@gmail.com

Lyzhnyk Yu. B.,
Senior Lector

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: lyzhnyk_ub@donnuet.edu.ua

NATIONAL SECURITY RISKS AND THEIR MANIFESTATION POSSIBILITY IN THE CONTEXT OF GLOBALISATION

Мета. Аналіз особливостей та ймовірності прояву ризиків національної безпеки в умовах глобалізації.

Методи. У процесі дослідження використано такі методи та прийоми пізнання: теоретичне узагальнення і порівняння, аналіз і синтез, індукція та дедукція, узагальнення та систематизація.

Результати. Установлено, що під національною безпекою доцільно розуміти спроможність держави за рахунок наявного економічного потенціалу та потенціалу сили ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, забезпечувати реалізацію національних інтересів у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. Визначено, що поняття «національна безпека» тісно пов'язано із поняттями «національні інтереси» та «загрози» та «виклики». Визначено, що в умовах підвищення рівня глобалізації рівень національної безпеки все більше визначається не тільки

ендогенними, але й екзогенними факторами. Обґрунтовано, що незважаючи на те, що рівень глобальних ризиків країн тісно корелює із рівнем їх включення в глобалізаційні процеси, він не є домінуючим детермінантом країнового рівня національної безпеки, адже він визначається не тільки і не стільки наявністю загроз та ризиків, скільки ефективністю реакції країни на наявну та потенційну загрозу, ефективністю системи «виклики-відгук» - системи національної стійкості. Установлено, що ефективність системи «виклики-відгук» - системи національної стійкості ефективно реагувати на зовнішні загрози та ризики визначається: ефективністю державного управління, рівнем розвитку державно-приватно-суспільного партнерства (рівень розвитку відносин між бізнесом та владою, а також суспільством); рівнем довіри у суспільстві в цілому та зокрема бізнесу до влади, державних інституцій; рівнем корупції; рівнем задоволеності суспільства та бізнесу державними послугами тощо. На основні ґрунтового аналізу глобальних ризиків у 2010–2023 рр. (на основі даних Всесвітнього економічного форуму) ідентифіковано основні системні ризики безпеки світогосподарської системи та людства, національної безпеки у XXI столітті із визначенням часового інтервалу їх прояву; особливості трансформації природи глобальних ризиків (у 2010-2023 рр. основного значення набули соціальні та екологічні ризики).

Ключові слова: безпека, національна безпека, національні інтереси, ризик, глобальний ризик, загроза, глобалізація.

Постановка проблеми. Безпрецедентна трансформація світу, підвищення рівня турбулентності та невизначеності, що фіксується у глобальному та національному контекстах розвитку, розвиток міжнародного поділу праці, інтернаціоналізації, співробітництва і, разом і тим, ескалація конкуренції у геоекономічній та геополітичній площині логічно обумовлюють підвищення уваги як науковців, так і практиків до проблеми забезпечення безпеки, і, як наслідок, ідентифікації загроз та ризиків національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі розвитку теорії безпеки питанням ідентифікації ризиків національної безпеки присвячено увагу цілої низки як українських, так і закордонних дослідників, серед яких: Войтовський К.Є., Громаа М., Грущинська Н. М., Дейнега І. І., Жовнірчик Я. Ф., Лепіхов А. В., Ліпкан В., Лукас Л., Макаренко Е. М., Михненко А. М., Нестеряк Ю. В., Ніжніков М. Л., Павлік Л., Поліщук О. В., Приходько В. П., Резнікова О. О., Хсун Дж., Чібісова І. В. та ін.

Незважаючи на суттєвий внесок зазначених вчених у розвиток теорії безпеки в цілому, ідентифікації ризиків національної безпеки, багато аспектів цієї актуальної та багатоаспектної теми досліджені фрагментарно, потребують уваги наукової спільноти та подальшого розвитку. Одним із таких аспектів є ризики національної безпеки в умовах глобалізації.

Мета статті. Мета статті полягає у визначенні ризиків національної безпеки та ймовірності їх прояву в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контент-аналіз джерел [1-9] дозволяє стверджувати, що:

1) на сучасному етапі розвитку теорії безпеки під національною безпекою доцільно розуміти спроможність держави за рахунок наявного економічного потенціалу та потенціалу сили ефективно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики, забезпечувати реалізацію національних інтересів у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі;

2) національна безпека включає як силовий, так і не силовий компоненти, у т.ч. економічну, енергетичну, екологічну безпеку, безпеку охорони здоров'я, продовольчу безпеку, тісно пов'язана із національними інтересами та категоріями «загрози» та «ризиків», охоплює безпеку людини, безпеку суспільства та безпеку держави;

3) у міру розгортання глобалізаційних процесів (рис. 1) найбільший пул загроз та ризиків національної безпеки характеризується екзогенним походженням – тобто формується у зовнішньому відносно держави контексті розвитку.

Незважаючи на те, що екзогенні загрози на сучасному етапі розвитку світогосподарських зв'язків та світового господарства в цілому формують найбільший пул ризиків для національної безпеки всіх, без виключення, країн, залежно від рівня глобалізації

та особливостей розгортання глобалізаційних процесів в країні ці загрози можуть детермінувати різні за рівнем та сферами виникнення ризику. Для країн, що характеризуються більш високим рівнем включення в глобалізаційні процеси, рівень ризиків буде вищий, ніж для тих країн, які є менше включеними в зазначені процеси; сфера виникнення ризику буде залежати від успіхів країни в різних сферах глобалізації.

Як свідчить аналіз даних Швейцарського економічного інституту [6], на

сучасному етапі розвитку найбільш включеними в глобалізаційні процеси, а отже найбільш чутливими до екзогенних – глобальних ризиків є такі країни, як Швейцарія, Бельгія, Нідерланди, Швеція, Німеччина, Австрія, Об'єднане Королівство, Данія, Фінляндія, Франція; найменш – Центральна Африканська Республіка, Еритрея, Сомалі, Гренландія, Гуам, Нова Каледонія, Пуерто-Рико, КНДР, Французька Полінезія, Віргінські Острови.

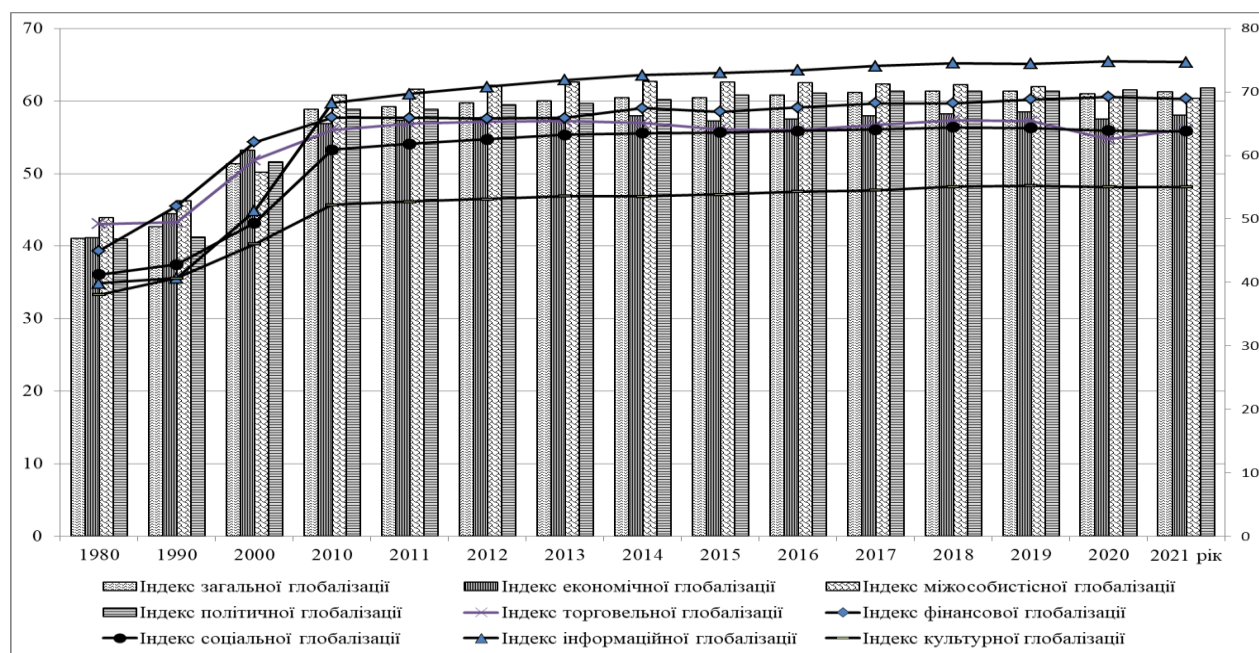

Рис. 1. Динаміка рівня глобалізації світу (складено авторами на основі даних джерела [6])

Однак, разом із тим, незважаючи на те, що рівень глобальних ризиків країн тісно корелює із рівнем їх включення в глобалізаційні процеси, він не є домінантним детермінантом країнового рівня національної безпеки, адже він визначається не тільки і не стільки наявністю загроз та ризиків, скільки ефективністю реакції країни на наявну та потенційну загрозу, ефективністю системи «виклики-відгук» - системи національної стійкості. При цьому під поняттям «система національної стійкості» доцільно розуміти «комплексний механізм взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, інститутів та організацій громадянського суспільства, населення, а також цілеспрямованих дій, методів, чинників і механізмів, які гарантують збереження безпеки та безперервності функціонування

основних сфер життєдіяльності суспільства й держави до, під час і після кризи, у т. ч. завдяки адаптації до дії загроз та швидких змін безпечового середовища» [4].

Як свідчить аналіз ряду джерел [1, 4], національна стійкість може бути «вбудованою», що детермінована потенціалом суспільства, громад, організацій та установ, а також «набутою», що детермінується національною політикою [4]. Таким чином, на сучасному етапі розвитку національна стійкість визначається та залежить від таких факторів: ефективність державного управління, рівень розвитку державно-приватно-суспільного партнерства (рівень розвитку відносин між бізнесом та владою, а також суспільством); рівень довіри у суспільстві в цілому та зокрема бізнесу до влади, державних інституцій; рівень

корупції; рівень задоволеності суспільства та бізнесу державними послугами тощо.

Одним із найбільш авторитетних досліджень глобальних загроз та ризиків, що дозволяє проводити ефективний стратегічний аналіз безпекового середовища, є The Global Risks Report. Це дослідження систематично, починаючи із 2006 року здійснює Всесвітній економічний форум (ВЕФ). У звіті ВЕФ надає інформацію про соціальні, економічні, екологічні, технологічні та геополітичні ризики за ймовірністю прояву та силою впливу, диференціюючи їх за часом прояву. Як свідчить аналіз методичного підходу ВЕФ до оцінки глобальних ризиків та загроз, у основу дослідження ВЕФ покладено метод експертного опитування. Для ідентифікації глобальних ризиків ВЕФ опитує 12 000 представників наукової спільноти, бізнесу, уряду тощо із 121 країни світу.

Контент-аналіз проведених ВЕФ досліджень щодо глобальних ризиків у 2010–2023 рр. [7] дозволяє констатувати, що:

1. Основними системними ризиками безпеки світогосподарської системи та людства, національної безпеки у XXI столітті є:

обвал цін на активи (бульбашки активів);
коллапс системоутворюючих галузей;
боргові кризи;

тінізація економіки та розповсюдження незаконної економічної діяльності;

тривала економічна стагнація; значна та стійка інфляція;

значна волатильність цін на сировину;

значні втрати біорізноманіття та колапс екосистем;

неможливість до ефективної адаптації до змін клімату;

неефективність заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату;

техногенний вплив на навколишнє середовище;

стихійні лиха та екстремальні погодні умови;

значна криза пропозиції товарів, зокрема енергії, продуктів харчування та води;

геоекономічні суперечки та протистояння; геополітична боротьба за стратегічні ресурси;

міждержавні конфлікти;

недієздатність держав;

терористичні атаки;

розповсюдження та використання зброї масового ураження; колапс соціальних послуг та громадської інфраструктури;

криза вартості життя;

криза засобів до існування та зайнятості; розмивання соціальної згуртованості та єдності;

розповсюдження інфекційних захворювань;

масштабна вимушена міграція;

дезінформація;

шкода здоров'ю людини, спричинена забрудненням навколишнього середовища; погіршення психічного здоров'я;

розчарування молоді;

автоматизація та переміщення робочих місць;

коллапс критичної інформаційної інфраструктури через кібератаки;

концентрація та монополізація цифрових технологій;

кібернебезпека;

обмеження у розвитку цифрових послуг та значна цифрова нерівність (табл. 1).

2. У 2010-2023 рр. відбулися суттєві зміни у природі актуальних (характеризуються проявом протягом 0-2 років) глобальних ризиків. Так, якщо до 2014 року топ-5, а пізніше топ-10 глобальних ризиків, здебільшого був представлений економічними ризиками (3 з 5 у 2010 році), то з 2014 року – соціальними та екологічними (6 з 10 у 2014, 2020-2022 рр.; 5 з 10 у 2016-2018 рр.; 6 з 10 у 2020 році; 7 з 10 у 2023 році).

У 2010-2023 рр. фіксувалися наступні:

Таблиця 1

Топ-10 глобальних ризиків за ймовірністю появи у найближчі 2 роки (складено авторами на основі даних [1, 7])

№	Рік							
	2010	2012	2014	2016	2018	2020	2022	2023
1	Обвал цін на активи	Значна нерівність у доходах	Фіскальні кризи в ключових економіках	Масштабна вимушена міграція	Екстремальні погодні явища	Екстремальні погодні явища	Екстремальні погодні явища	Криза вартості життя
2	Уповільнення китайської економіки (<6%)	Хронічні фінансові дисбаланси	Високий рівень структурного безробіття/неповної зайнятості	Екстремальні погодні явища	Стихійні лиха	Неефективність кліматичних дій	Кризи засобів до існування	Стихійні лиха та екстремальні погодні явища
3	Хронічні хвороби	Зростання викидів парникових газів	Водна криза	Невдалі спроби пом'якшити наслідки зміни клімату та адаптуватися до них	Кібератаки	Стихійні лиха	Неефективність кліматичних дій	Гео економічне протистояння
4	Фіскальні кризи	Кібератаки	Значна нерівність у доходах	Міждержавний конфлікт	Шахрайство або крадіжка даних	Зменшення біорізноманіття	Ерозія соціальної згуртованості	Неспроможність пом'якшити зміни клімату
5	Прогалини в глобальному управлінні	Кризи водопостачання	Невдалі спроби пом'якшити наслідки зміни клімату та адаптуватися до них	Природні катастрофи	Невдалі спроби пом'якшити наслідки зміни клімату та адаптуватися до них	Антропогенні екологічні катастрофи	Інфекційні захворювання	Розмивання соціальної згуртованості та поляризація суспільства
6	н/д	н/д	Більша кількість екстремальних погодних явищ (наприклад, повені, шторми, пожежі)	Провали національного урядування	Масштабна вимушена міграція	Шахрайство з даними або їх крадіжка	Погіршення психічного здоров'я	Великі інциденти, що завдають шкоди навколишньому середовищу
7	н/д	н/д	Провал глобального управління	Безробіття/неповна зайнятість	Екологічні техногенні катастрофи	Кібератаки	Збої кібербезпеки	Невдалі спроби адаптуватися до зміни клімату
8	н/д	н/д	Продовольчі кризи	Шахрайство з даними або їх крадіжка	Терористичні атаки	Водні кризи	Боргові кризи	Широко розповсюджена кіберзлочинність і кібернебезпека
9	н/д	н/д	Неефективність основного фінансового механізму/інституції	Водні кризи	Незаконна торгівля	Провал глобального управління	Цифрова нерівність	Кризи природних ресурсів
10	н/д	н/д	Глибока політична та соціальна нестабільність	Незаконна торгівля	Бульбашки активів у найбільших економіках	Бульбашки активів	Вибух бульбашки активів	Масштабна вимушена міграція

 - соціальні ризики

 - економічні ризики

 - екологічні ризики

 - геополітичні ризики

 - технологічні ризики

1) економічні ризики: обвал цін на активи; значна нерівність у доходах; фіскальні кризи в ключових економіках; уповільнення китайської економіки (<6%); хронічні фінансові дисбаланси; високий рівень структурного безробіття/неповної зайнятості;

2) геополітичні ризики: прогалини в глобальному управлінні; міждержавний конфлікт; провали національного урядування; терористичні атаки; провал глобального управління; геоекономічне протистояння;

3) соціальні ризики: хронічні хвороби; кризи водопостачання; значна нерівність у доходах; масштабна вимушена міграція; глибока політична та соціальна нестабільність; кризи засобів до існування; інфекційні захворювання; погіршення психічного здоров'я; розмивання соціальної згуртованості та поляризація суспільства;

2) технологічні: кібератаки; шахрайство або крадіжка даних; кібербезпеки; поширення кіберзлочинності та кібернебезпек;

3) екологічні ризики екстремальні погодні явища, стихійні лиха, неспроможність пом'якшити наслідки зміни клімату та адаптуватися до них; серед соціальних - водні кризи, масштабна вимушена міграція, розмивання соціальної згуртованості та поляризація суспільства.

3. У середньостроковій перспективі (2-5 років) на рівень національної безпеки впливатимуть наступні види ризиків: неефективність протидії змінам клімату; екстремальна погода; ерозія соціальної згуртованості; кризи засобів до існування; боргові кризи; шкода навколишньому середовищу людини; геоекономічні протистояння; збій кібербезпеки; втрата біорізноманіття; вибух пузиря активів [7].

4. У довгостроковій перспективі (у найближчі 10 років) основні ризики національної безпеки будуть виникати у екологічній сфері. До основних ризиків національної безпеки у найближчі 10 років будуть відноситися:

1) у екологічній сфері: екстремальні погодні явища; неефективність кліматичних дій; втрата біорізноманіття; екологічні техногенні катастрофи; кризи природних ресурсів;

2) у геополітичній сфері: провал глобального управління, геоекономічні протистояння, конкуренція за геополітичні ресурси;

3) у економічній сфері: пузир активів;

4) у соціальній сфері: водні кризи; ерозія соціальної згуртованості; вимушена міграція; розмивання соціальної єдності та поляризація суспільства;

5) у технологічній сфері: шахрайство або крадіжка даних; кібератаки; несприятливий технічний прогрес; широко поширена кіберзлочинність і кібербезпека (табл. 2).

Крім того, як свідчить аналіз джерел [7], на національну безпеку у довгостроковій перспективі чинитимуть вплив такі ризики:

дезінформація;

неефективність багатосторонніх інституцій та міжнародного співробітництва;

міждержавні конфлікти;

боргові кризи;

криза вартості життя;

збої критичної інформаційної інфраструктури;

концентрація цифрової потужності;

несприятливі наслідки використання передових технологій;

нездатність стабілізувати цінові траєкторії;

хронічні захворювання та стан здоров'я; тривалий економічний спад; розпад держави або гостра нестабільність;

кризи зайнятості;

крах системно важливої галузі чи ланцюжка поставок;

різке погіршення психічного здоров'я; розпад або відсутність громадської інфраструктури та послуг;

інфекційні хвороби;

застосування зброї масового ураження;

поширення незаконної економічної діяльності;

цифрова нерівність і відсутність доступу до цифрових послуг;

вибух бульбашки активів;

теракти.

Таблиця 2

Топ-10 глобальних ризиків за ймовірністю прояву у найближчі 10 років (складено авторами на основі даних [7])

№	Рік		
	2020	2022	2023
1	Екстремальні погодні явища	Неефективність кліматичних дій	Неспроможність пом'якшити зміни клімату
2	Неефективність кліматичних дій	Екстремальні погодні явища	Нездатність адаптуватися до зміни клімату
3	Природна катастрофа	Втрата біорізноманіття	Стихійні лиха та екстремальні погодні явища
4	Втрата біорізноманіття	Кризи природних ресурсів	Втрата біорізноманіття та колапс екосистеми
5	Екологічні техногенні катастрофи	Екологічні техногенні катастрофи	Масштабна вимушена міграція
6	Шахрайство або крадіжка даних	Ерозія соціальної згуртованості	Кризи природних ресурсів
7	Кібератаки	Вимушена міграція	Розмивання соціальної єдності та поляризація суспільства
8	Водні кризи	Несприятливий технічний прогрес	Широко поширена кіберзлочинність і кібербезпека
9	Провал глобального управління	Геоекономічні протистояння	Геоекономічні протистояння
10	Пузир активів	Конкуренція за геополітичні ресурси	Масштабні екологічні події

■ - соціальні ризики □ - економічні ризики ■ - екологічні ризики ■ - геополітичні ризики ■ - технологічні ризики

5. У більш відтермінованій довгостроковій перспективі (більше 10 років) основні ризики національної безпеки будуть виникати у екологічній, соціальній та технологічній сфері. Таке припущення базується на розумінні основних трендів трансформації сучасного світу (глобалізація, діджиталізація, людиноцентризм, прояв ефектів антропогенного впливу тощо), а отже тих, сфер, що чинитимуть найбільш вплив на соціально-економічний розвиток суспільств.

6. Глобальні ризики диференціюються не тільки за ймовірністю прояву, а й за рівнем потенційного впливу. До найбільш впливових ризиків у 2010-2023 рр. відносять:

у економічній сфері: фіскальні кризи, фінансовий провал, фіскальні дисбаланси, безробіття, волатильність цін на енергоносії, енергоціновий шок;

у екологічній сфері: неефективні кліматичні дії, втрата біорізноманіття, екстремальні погодні умови, стихійні лиха;

у соціальній сфері: водні кризи, інфекційні хвороби, продовольча криза, вимушена міграція, кризи засобів до існування;

у геополітичній сфері: розвиток, розповсюдження та застосування зброї масового ураження, міждержавні конфлікти;

у технологічній сфері: збої цифрової інфраструктури; розвиток кіберзлочинності та підвищення кібербезпеки; цифрова нерівність і відсутність доступу до цифрових послуг.

Висновки. Таким чином, встановлено, що:

в умовах глобалізації значний пул ризиків національної безпеки формується у зовнішньому відносно держави контексті розвитку;

незважаючи на те, що рівень глобальних ризиків країн тісно корелює із рівнем їх

включення в глобалізаційні процеси, він не є домінантним детермінантом країнового рівня національної безпеки, адже рівень національної безпеки визначається не тільки і не стільки наявністю загроз та ризиків, скільки ефективністю реакції держави на наявну та потенційну загрозу, ефективністю системи «виклики-відгук»;

спроможність системи національної стійкості ефективно реагувати на зовнішні загрози та ризики визначається: ефективністю державного управління, рівнем розвитку державно-приватно-суспільного партнерства (рівень розвитку відносин між бізнесом та владою, а також суспільством); рівнем довіри у суспільстві в цілому та зокрема бізнесу до влади, державних інституцій; рівнем корупції; рівнем задоволеності суспільства та бізнесу державними послугами тощо;

основними системними ризиками безпеки світогосподарської системи та людства, національної безпеки у XXI столітті є: обвал цін на активи (бульбашки активів); колапс системоутворюючих галузей; боргові кризи; тінізація економіки та розповсюдження незаконної економічної діяльності; тривала економічна стагнація; значна та стійка інфляція; значна волатильність цін на сировину; значні втрати біорізноманіття та колапс екосистем; неможливість до ефективної адаптації до змін клімату; неефективність заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату; техногенний вплив на навколишнє середовище; стихійні лиха та екстремальні погодні умови; значна криза пропозиції товарів, зокрема енергії, продуктів харчування та води; геоекономічні суперечки та протистояння; геополітична боротьба за стратегічні ресурси; міждержавні конфлікти; недієздатність держав; терористичні атаки; розповсюдження та використання зброї масового ураження; колапс соціальних послуг та громадської інфраструктури; криза вартості життя; криза засобів до існування та зайнятості; розмивання соціальної згуртованості та єдності; розповсюдження інфекційних захворювань; масштабна вимушена міграція; дезінформація; шкода здоров'ю людини, спричинена забрудненням навколишнього середовища; погіршення психічного здоров'я; розчарування молоді; автоматизація та переміщення робочих місць; колапс критичної інформаційної

інфраструктури через кібератаки; концентрація та монополізація цифрових технологій; кібербезпека; обмеження у розвитку цифрових послуг та значна цифрова нерівність;

у найближчі 2 роки на рівень національної безпеки держав будуть з високою ймовірністю впливати такі ризики, як: обвал цін на активи; значна нерівність у доходах; фінансові кризи в ключових економіках; уповільнення китайської економіки (<6%); хронічні фінансові дисбаланси; високий рівень структурного безробіття/неповної зайнятості (економічні ризики); прогалини в глобальному управлінні; міждержавний конфлікт; провали національного урядування; терористичні атаки; провал глобального управління; геоекономічне протистояння (геополітичні ризики); хронічні хвороби; кризи водопостачання; значна нерівність у доходах; масштабна вимушена міграція; глибока політична та соціальна нестабільність; кризи засобів до існування; інфекційні захворювання; погіршення психічного здоров'я; розмивання соціальної згуртованості та поляризація суспільства (соціальні ризики); кібератаки; шахрайство або крадіжка даних; кібербезпеки; поширення кіберзлочинності та кібернебезпек (технологічні ризики); екстремальні погодні явища, стихійні лиха, неспроможність пом'якшити наслідки зміни клімату та адаптуватися до них; серед соціальних - водні кризи, масштабна вимушена міграція, розмивання соціальної згуртованості та поляризація суспільства (екологічні ризики);

у середньостроковій перспективі (2-5 років) на рівень національної безпеки впливатимуть наступні види ризиків: неефективність протидії змінам клімату; екстремальна погода; ерозія соціальної згуртованості; кризи засобів до існування; боргові кризи; шкода навколишньому середовищу людини; геоекономічні протистояння; збій кібербезпеки; втрата біорізноманіття; вибух пузиря активів;

у довгостроковій перспективі (10 + років) на рівень національної безпеки впливатимуть наступні види ризиків: дезінформація; неефективність багатосторонніх інституцій та міжнародного співробітництва; міждержавні конфлікти; боргові кризи; криза вартості життя; збої критичної інформаційної інфраструктури; концентрація цифрової

потужності; несприятливі наслідки використання передових технологій; нездатність стабілізувати цінові траєкторії; хронічні захворювання та стан здоров'я; тривалий економічний спад; розпад держави або гостра нестабільність; кризи зайнятості; крах системно важливої галузі чи ланцюжка поставок; різке погіршення психічного здоров'я; розпад або відсутність громадської інфраструктури та послуг; інфекційні хвороби; застосування зброї масового ураження; поширення незаконної економічної діяльності; цифрова нерівність і відсутність доступу до цифрових послуг; вибух бульбашки активів; теракти;

найсуттєвішими глобальними ризиками за рівнем потенційного впливу у 2010-2023

рр. є: фіскальні кризи, фінансовий провал, фіскальні дисбаланси, безробіття, волатильність цін на енергоносії, енергоціновий шок; неефективні кліматичні дії, втрата біорізноманіття, екстремальні погодні умови, стихійні лиха; водні кризи, інфекційні хвороби, продовольча криза, вимушена міграція, кризи засобів до існування; розвиток, розповсюдження та застосування зброї масового ураження, міждержавні конфлікти; поламки цифрової інфраструктури; розвиток кіберзлочинності та підвищення кібербезпеки; цифрова нерівність і відсутність доступу до цифрових послуг.

Список літератури

1. Chernega O., Kolchuk M., Bocharova Y., Ishchenko O., Ostapenko S. Theoretical basis of security in the XXI century. Challenges and paradigm Of national and international Security of the XXI century: Economic and technogenic Discourse. Kharkiv: PC TECHNOLOGY CENTER, 2022. 3-25.

2. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади: монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня. Харків : Право, 2021. 776 с.

3. Публічне управління та національна безпека : монографія / А. М. Михненко, Н. М. Грущинська, Ю. В. Нестеряк, Я. Ф. Жовнірчик, І. І. Дейнега, В. П. Приходько, М. Л. Ніжніков, Е. М. Макаренко, О. В. Поліщук, І. В. Чібісова ; за ред. д-ра іст. наук, проф. А. М. Михненка і д-ра екон. наук, доц. Н. М. Грущинської. Київ : НАУ, 2019. 340 с.

4. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с

5. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: Кращі світові практики, нові можливості для України: Аналітична Доповідь. URL:

<https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/dopovid.pdf>

6. KOF Globalisation Index. URL: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>

7. World Economic Forum. The Global Risks Report. URL:

<https://www.weforum.org/search/?query=The+Global+Risks+Report>

8. The Fragile States Index. URL: <https://fragilestatesindex.org/excel/>

9. Fragile states index annual report 2023. URL: https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2023/06/FSI-2023-Report_final.pdf

References

1. Chernega O., Kolchuk M., Bocharova Y., Ishchenko O., Ostapenko S. (2022). Theoretical basis of security in the XXI century. Challenges and paradigm Of national and international Security of the XXI century: Economic and technogenic Discourse. Kharkiv: PC TECHNOLOGY CENTER. P. 3-25.

2. *Natsionalna bezpeka: svitohliadni ta teoretyko-metodolohichni zasady* [National Security: Worldview, Theoretical and Methodological

Foundations]: *monohrafiia* [monograph] / za zah. red. O. P. Dzobania. Kharkiv : Pravo, 2021. 776 p.

3. Mykhnenko A. M., Hrushchynska N. M., Nesteriak Yu. V., Zhovnirchik Ya. F., Deineha I. I., Prykhodko V. P., Nizhnikov M. L., Makarenko E. M., Polishchuk O. V., Chibisova I. V. (2019). *Publichne upravlinnia ta natsionalna bezpeka* [Public Administration and National Security]: *monohrafiia* [monograph] / ; za red. d-ra ist. nauk,

prof. A. M. Mykhnenka i d-ra ekon. nauk, dots. N. M. Hrushchynskoi. Kyiv : NAU. 340 p.

4. Reznikova O. O. (2022). *Natsionalna stiikist v umovakh minlyvoho bezpekovoho seredovyshcha* [National Resilience in a Changing Security Environment]: *monohrafiia* [monograph]. Kyiv : NISD. 532 p.

5. *Natsionalni systemy otsiniuvannia ryzykiv i zahroz: Krashchi svitovi praktyky, novi mozhlyvosti dlia Ukrainy* [National risk and threat assessment systems: Best international practices, new opportunities for Ukraine]. *Analychna Dopovid* [Analytical Report]. Available at:

<https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/dopovid.pdf>

6. KOF Globalisation Index. Available at: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>

7. World Economic Forum. The Global Risks Report. Available at: <https://www.weforum.org/search/?query=The+Global+Risks+Report>

8. The Fragile States Index. Available at: <https://fragilestatesindex.org/excel/>

9. Fragile states index annual report 2023. Available at: https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2023/06/FSI-2023-Report_final.pdf

Objective. *The objective of the present article is analysis of features and probability of manifestation of national security risks in the conditions of globalization.*

Methods. *The following methods and techniques of cognition were used in the research process: theoretical generalization and comparison, analysis and synthesis, induction and deduction, generalization and systematization.*

Results. *It is established that national security should be understood as the ability of the State to respond effectively to internal and external challenges, to ensure the realisation of national interests in the short, medium and long term, using the available economic potential and the potential of force. It is determined that the concept of "national security" is closely related to the concepts of "national interests" and "threats and challenges". It is determined that in the context of increasing globalisation, the level of national security is increasingly determined not only by endogenous but also by exogenous factors. It is substantiated that despite the fact that the level of global risks of countries is closely correlated with the level of their involvement in globalisation processes, it is not the dominant determinant of the country's level of national security, since it is determined not only and not so much by the presence of threats and risks as by the effectiveness of the country's response to existing and potential threats, the effectiveness of the "challenge-response" system - the system of national resilience. It is established that the effectiveness of the "challenge-response" system - the system of national resilience to effectively respond to external threats and risks is determined by: the effectiveness of public administration; the level of development of public-private-social partnership (the level of development of relations between business and government, as well as society); the level of trust of society in general and business in particular in government and state institutions; the level of corruption; the level of satisfaction of society and business with public services, etc. On the basis of a thorough analysis of global risks in 2010-2023 (based on the World Economic Forum data), the main systemic risks to the security of the world economic system and humanity, national security in the twenty-first century were identified, with the time interval of their manifestation determined; the peculiarities of transformation of the nature of global risks (in 2010-2023, social and environmental risks became more important).*

Key words: security, national security, national interests, risk, global risk, threat, globalisation.

Надійшла до редакції: 09.12.2023